

УДК 342.56

DOI: 10.15587/2523-4153.2021.228115

ЕКСПЛІКАЦІЯ КОНТЕМПОРАЛЬНОЇ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ СУДОВОЇ ВЛАДИ

О. В. Бордун

How to Cite:
Bordun, O. (2021). Explication of the contemporaneous concept of ensuring the security of the judiciary. *ScienceRise: Juridical Science*, 1 (15), 24–28. doi: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2021.228115>

Aim. The aim of the study was to substantiate the recommendations for the development of the concept of ensuring the security of the judiciary.

Materials and methods. The study is performed based on dialectical and systematic approaches using methods of analysis, synthesis, abstraction, and generalization, as well as formal-dogmatic and structural-logical methods. The information base of the study was the scientific works of foreign and domestic scientists, the laws of Ukraine, and bylaws.

Results. According to the results of the study, the hypothesis of low dynamics of development of the conceptual foundations of ensuring the security of the judiciary due to the low relevance of this issue was refuted. The hypothesis of the complexity of the development of the concept due to the interdisciplinary nature of research concerning the security of the judiciary has been confirmed.

A new methodological approach is proposed, which can be used as a basis for substantiating the directions of development of conceptual bases for the formation of the organizational and legal mechanism for ensuring the security of the judiciary.

Conclusions. The results of the study confirmed the dynamic nature of the concept of judicial security. Emphasis was placed on the expediency of clarifying the theoretical and methodological principles of the security of the judiciary to form a proper foundation for the continuation of judicial reform in this area. It is noted, that at the present stage the conceptual principles of ensuring the security of the judiciary are fragmented, which is explained by the interdisciplinary nature of the issue and the intersectoral nature of the legal institution. According to the results of the study, the methodological principles of substantiation of the directions of development of conceptual bases of formation of the organizational and legal mechanism of ensuring the security of the judiciary are outlined

Keywords: judicial reform, security of the judiciary, independence of the judiciary, methods of judicial reform

© The Author(s) 2021

This is an open access article under the CC BY license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

1. Вступ

Традиційно розвиток концептуальних засад безпеки судової влади як сукупності наукових поглядів щодо безпеки суду, судді, органів системи правосуддя та учасників судового процесу, а також статусу Служби судової охорони відбувається у методологічних рамках принципу незалежності суду. Саме у цій парадигмі звучить Рішення Ради суддів України, датоване жовтнем 2018 р. У вказаному Рішенні піднімається питання безпеки: «Безпека суддів та охорона приміщень судів є однією з основних гарантій незалежності суддів та системи правосуддя в цілому... ситуація із станом забезпечення охорони судів, забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, працівників суду, забезпечення безпеки учасників судового процесу залишається вкрай критичною» [1]. На жаль, у сучасних наукових працях як українських, так і іноземних авторів не спостерігається комплексного підходу у поглядах на безпеку судової влади. Досліджуючи певні елементи, як-то фізичну безпеку суду або ж безпеку судді, науковці часто обмежуються ними, не розглядаючи безпеку судової влади як систему, методологічну парадигму, у рамках якої має відбуватись формування концептуальних і правових засад забезпечення безпеки за кожним з напрямків. Закономірно, що прогалини у концептуальному забезпеченні стають чинником низької динаміки та неефективності реформ, скерованих на покращення ситуації у сфері безпеки судової влади.

2. Літературний огляд

Не зважаючи на знакову подію останніх років – початок роботи Служби судової охорони, безпека судової влади досі не набула популярності у якості предмету наукових досліджень. Аналіз іноземних джерел вказує на те, що у країнах розвиненої демократії концепція судової безпеки набула довшеної форми та динамічно розвивається у контексті пошуку рішень інших актуальних питань, пов'язаних з організацією діяльності органів судової влади. Таке припущення підтверджується, зокрема, історико-правовим аналізом концепту «безпека суду», результати якого представлено у праці Купера К. [2]. На доцільності широкого тлумачення відповідного поняття наголошували також К. Кемпбел та М. Рейкенсмаер [3]. Процедурні аспекти безпеки судової влади досліджували Грєцен Дж. та Клейн Р. [4], а Дж. Гульд навів емпіричні дані щодо особливостей забезпечення безпеки судів у великих містах [5]. Р. Сарре та В. Аліккі досліджували такий аспект концепції безпеки судової влади, як безпечність суду, виділивши, зокрема, «жорсткий» та «м'який» її різновиди [6].

Вітчизняні вчені досліджували, передусім, організаційно-правові аспекти забезпечення безпеки суду та судді. Зуєва І.І. та Приступ В.М. досліджували проблеми, що виникли у перехідний період у зв'язку з ліквідацією спецпідрозділів МВС «Грифон» [7, с. 238]. Окремі міркування з цього приводу відображено й у праці Пчеліна В. Б. [8]. Ігонін Р. В., узагальнив вимоги до статусу служби з повноваженнями щодо судової охорони у світлі адміністративно-правової реформи [9]. Окремі дискусійні положення у частині створення Служби судової охорони висвітила у своїй праці Шпєнова П. Ю. [10, С. 93]. Разом з тим, слід звернути увагу на позицію Матохнюка Д. Б., котрий, досліджуючи роль органів внутрішніх справ у безпеці суду, наголосив на факті створення і розвитку в законодавстві України міжгалузевого інституту державного захисту [11].

Таким чином, у наукових джерелах за напрямком забезпечення безпеки судової влади представлені окремі елементи відповідної концепції. Для подальшого розвитку теоретико-методичних засад безпеки судової влади доцільним є узагальнення існуючих здобутків та напрацювання методичних рекомендацій щодо реалізації системного підходу при формуванні відповідного організаційно-правового механізму.

3. Мета та завдання дослідження

Метою дослідження є обґрунтування рекомендацій щодо розвитку концепції забезпечення безпеки судової влади.

Для досягнення мети передбачається вирішення таких завдань:

- 1) здійснити експлікацію контемпоральної концепції забезпечення безпеки судової влади на сучасному етапі;
- 2) розробити алгоритм обґрунтування напрямків розвитку концептуальних засад формування організаційно-правового механізму забезпечення безпеки судової влади.

4. Матеріали і методи

Дослідження виконане на базі діалектичного та системного підходів з застосуванням методів аналізу, синтезу, абстрагування та узагальнення. Теоретичною базою дослідження є положення теорій держави і права, судового права, національної безпеки та філософії права, у відповідності до яких у ході підготовки дослідження застосовано спеціально-наукові методи: експлікації юридичних понять, формально-догматичний та структурно-логічний. Інформаційною базою дослідження стали наукові праці іноземних та вітчизняних учених, закони України та підзаконні акти.

5. Результати дослідження та їх обговорення

Огляд наукових праць за напрямком дослідження вказує практично повну відсутність комплексних наукових розвідок, присвячених механізмам забезпечення безпеки судової влади. У зв'язку з цим у роботі розглянуто дві гіпотези, що стосуються формування і розвитку концептуальних засад забезпечення безпеки судової влади.

1. Відомо, що розвиток наукових поглядів з того чи іншого наукового напрямку корелює з актуальністю проблематики дослідження. У випадку досліджень з юриспруденції актуальність конкретного предмету може зростати, переважно, унаслідок таких подій:

- а) виникнення нових суспільних відносин, які потребують правового урегулювання;
- б) прийняття нових нормативно-правових актів або внесення суттєвих змін до існуючих.

Приміром, виникнення суспільних відносин у сфері добування та обігу криптовалюти породило численні публікації за цим напрямком, а кожен етап судової реформи провокує лавиноподібну хвилю наукових досліджень за спорідненими напрямками.

2. Другою гіпотезою, яку слід розглянути більш ґрунтовно, є припущення про міждисциплінарний характер напрямку досліджень, що стосується безпеки судової влади.

Першою гіпотезою, що пояснює відсутність досліджень безпеки судової влади є припущення щодо усталеності, а отже й повного охоплення нормами права відповідних суспільних відносин, а також відсутності поступального руху за цим напрямком. З цього приводу відзначимо наступне.

У Законі УРСР «Про судоустрій України» від 1982 р. питання безпеки судової влади практично не було висвітлене, лише у ст. 38–12 встановлювався порядок охорони військових судів. У Законі України «Про судоустрій України» від 2002 р., з прийняттям якого, зокрема, започатковано процес утворення Державної судової адміністрації України, існує декілька відсилок до питання безпеки судової влади. Так, п. 12 ч. 1 ст. 126 цього Закону ДСА України надано повноваження щодо забезпечення у взаємодії з органами суддівського самоврядування, судами та іншими правоохоронними органами незалежності, недоторканності і безпеки суддів, а ст. 133 встановлювала порядок забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах. Крім того, поняття безпеки суддів закріплено у Законі у якості гарантії їх самостійності та незалежності.

У 2010 р. нормативні засади забезпечення безпеки судової влади були розширені за окремими напрямками. По-перше, набули розвитку гарантії прав народних засідателів і присяжних, зокрема, встановлювалась можливість поширення заходів безпеки щодо них і після закінчення виконання обов'язків. По-друге, у відповідності до встановлених Законом повноважень РСУ щодо розгляду питань правового захисту суддів було введено кореспондуючий обов'язок органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників організацій, об'єднань громадян та ін., яким направлено звернення з питань забезпечення безпеки суддів, розглянути таке звернення протягом встановленого строку та вжити заходів щодо усунення загрози безпеці суддів. По-третє, уведено спеціальний термін «особливий захист держави», що стосувався державного захисту суддів та членів їхніх сімей. Для забезпечення такого захисту, а також забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах було передбачено утворення підрозділів відомчої воєнізованої охорони ДСА України. Подальша еволюція нормативного регулювання засад забезпечення безпеки судової влади спостерігається і у останньому Законі України «Про судоустрій і статус суддів», що досліджуватимемо у наступних частинах дисертації. У цьому контексті відзначимо лише, що на етапі судової реформи, яка передувала нормативному закріпленню засад утворення ССО спостерігались певні проблеми щодо узгодженості заходів з забезпечення безпеки судової влади. Як відзначають Зуєва І. І. та Приступ В. М., проблема відсутності охорони судових установ подала однією з актуальніших з моменту ліквідації спецпідрозділів МВС «Грифон» [7, С. 238].

Назагал, вважаємо, що першу гіпотезу слід спростувати. Відносини з приводу забезпечення безпеки суддів та охорони судів існували, очевидно, завжди від часу виокремлення судової гілки влади, адже незгода з рішенням суду потенційно є джерелом агресії по відношенню до судді. Так само і втручання у роботу суду як шлях здобуття незаконного впливу на судові рішення на свою користь протягом історії судової влади було досить поширеним явищем.

Зрештою, спростування першої гіпотези вимагають й наведені приклади динаміки нормотворення у сфері забезпечення безпеки судової влади. На кожному етапі судової реформи спостерігались спроби привнесення нових елементів для формування певних механізмів гарантування безпеки судді та охорони суду.

Розглядаючи безпеку судової влади з позиції системного підходу, що досить чітко оформився у наведеному попередньо рішенні РСУ, а також простежується у низці іноземних наукових праць, присвячених досліджуваній проблематиці, мусимо зважити на такі тези, які свідчать на користь другої гіпотези.

По-перше, дослідження безпеки державної влади чи будь-якої її гілки безпосередньо засновується на теоретичних основах конституційного права, набуваючи форми співставлення з національною безпекою [12]. Традиційно загрози безпеці державної влади від найдавніших часів розцінювались як державна зрада, необхідність попередження та подолання яких згодом одержало розвиток та оформилось у вигляді вчення про національну безпеку [13].

По-друге, питання охорони судів, горизонт вирішення якого став виднітись лише з утворенням Служби судової охорони, за окремими ознаками відносилось до предмету адміністративного права. Так, до початку реформи міліції охорону судів здійснював спеціалізований підрозділ – судова міліція, статус, структуру та завдання якого було визначено Законом України «Про міліцію», що автоматично відносило дослідження за цим напрямком до категорії адміністративно-правових. Дискусія щодо доцільності підпорядкування судової міліції органам системи правосуддя досить докладно висвітлена у праці Ігоніна Р. В., котрий розглянув перспективи зміни статусу цього органу у світлі адміністративно-правової реформи [9]. Матохнюк Д. Б., зауважив, що аналіз низки нормативних актів (які за своєю суттю були скеровані на врегулювання адміністративно-правових відносин) дозволяє констатувати створення і розвиток в законодавстві України міжгалузевого інституту державного захисту суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя [11].

По-третє, як на попередніх етапах, так і донині, питання безпеки учасників судового процесу відноситься, нерідко, до предмету кримінального права. Найбільш точне пояснення такої наукової тенденції спостерігаємо у міркуваннях Качмар М. Б.: «Ефективність кримінального провадження багато в чому залежить від достовірності відомостей про обставини вчиненого кримінального правопорушення... На характер і зміст отриманої інформації багато в чому впливає психологічний стан особи, яка дає показання. Залякування особи, погрози фізичного та психічного характеру з метою перешкодити кримінальному провадженню негативно впливають на достовірність показань свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого й інших учасників процесу» [14].

Зрештою, Купер К., досліджуючи еволюцію концепту «безпеку суду» слушно зауважує, що у його зміст в 70-80-х роках ХХ століття вкладався зміст фізичного захисту приміщення суду та осіб, котрі у ньому перебували, однак у ХХІ столітті цей концепт описує вже захист «усіх елементів судових операцій» та є фундаментальним для забезпечення цілісності («integrity»), неперервності та незалежності правосуддя, а загалом є необхідною умовою досягнення верховенства права [2]. К. Колін та М. Рейкенсмаєр відзначають у своїй праці, присвяченій безпеці суду, що відповідне поняття охоплює широкий спектр питань та простягається від фізичного захисту суддів до освіти, від насильства на робочому місці до цілісності даних та архітектури [3].

Міждисциплінарний предмет нерідко виноситься за межі профільних досліджень. Міждисциплінарні дослідження мають власну специфіку у методології, підходах, придатних до застосування та обмеженнях, що накладаються на їх результати. Отже, вважаємо підтвердженою другу гіпотезу.

Підтвердження зазначеної гіпотези зумовлює необхідність застосування методу абстрагування при виокремленні елементів, що можуть бути віднесені до концепції забезпечення безпеки судової влади. Однак, застосування методу абстрагування вимагає наявності певного ключа, що в умовах різноплановості предметів досліджень, результати яких можуть бути покладені у підґрунтя концепції, дозволить відкинути малозначимі подробиці. Таким ключем, вважаємо, може стати поняття загрози безпеці судової влади. Звернемо увагу на такі факти, які свідчать про широке застосування терміну «загрози» для характеристики стану та напрямку змін у сфері забезпечення безпеки судової влади.

Досліджуючи питання правоохоронного забезпечення судочинства в Україні, Пчелін В. Б. звернув увагу на те, що в умовах недостатнього фінансування Служби судової охорони ДСА України завдання із правоохоронного забезпечення судочинства покладаються на органи поліції й Національної гвардії, котрі, у зв'язку з недостатнім кадровим потенціалом і неналежним фінансуванням не можуть в ефективній спосіб виконувати таке завдання. Науковець підкреслює, що через відсутність належного правоохоронного забезпечення діяльності органів судової влади, принцип незалежності судді й судової гілки влади загалом зазнає чималих порушень [8]. Аналізуючи ще у 2010 р. перспективи реформування служби судової міліції, Ігонін Р. В. наголошував, що такий орган має відноситись до системи судоустрою України та бути підпорядкованим і підконтрольним органам суддівського самоврядування. До основних повноважень, якими на думку науковця мав би володіти відповідний орган, слід було б відносити право складати протоколи про адмінпорушення і накладати адмінстягнення за вчинення будь-яких адмінпорушень що посягають на авторитет правосуддя або перешкоджають нормальному функціонуванню суду, зокрема, прояв неповаги до суду, невжиття заходів щодо виконання окремої ухвали суду та ін. [9].

Отже, для напрацювання методичного підходу, що дозволить обґрунтувати напрямки розвитку концептуальних засад формування організаційно-правового механізму забезпечення безпеки судової влади, пропонуємо наступний алгоритм:

1. По-перше, слід деталізувати якість імплементації концепції безпеки у рамках нормативно-правових засад та практики здійснення правосуддя, а також організації судового процесу і діяльності органів, що складають інфраструктуру судової влади. Для цього необхідним є проведення систематизації конкретних елементів, що дозволить сформулювати первинне уявлення про структуру та зміст концепції безпеки судової влади.

2. По-друге, з урахуванням положень нормативно-правових і наукових джерел доцільно обґрунтувати та законодавчо закріпити поняття «безпеку судової влади», що, очевидно, має у своїй основі концепт національної безпеки, а також споріднені концепти.

3. По-третє, доцільно звернути увагу на методичні засади та обмеження, пов'язані з формуванням та функціонуванням механізмів забезпечення безпеки судової влади, особливо з огляду на вимоги міжнародних стандартів у сфері судоустрою у світлі євроінтеграційних прагнень України.

Щодо обмежень представленого дослідження відзначимо наступне. Оскільки у основі проведеного дослідження закладено ідею щодо методологічної єдності елементів міжгалузевого характеру інституту безпеки судової влади, застосування представлених результатів у подальшому дослідженні окремих елементів безпеки судової влади має здійснюватись з обережністю. Зокрема, слід враховувати, що окремі заходи з забезпечення безпеки суду чи судді, будучи необхідними, можуть усе ж до певної міри негативно впливати на дотримання права на справедливий суд і таким чином, шкодити безпеці судової влади загалом.

Наведені результати дослідження можуть бути використані у практичній роботі з розробки стратегії судової реформи та підготовці проектів нормативно-правових актів, що стосуються забезпечення безпеки судової влади.

7. Висновки

1. У ході виконання завдання щодо експлікації контемпоральної концепції забезпечення безпеки судової влади на сучасному етапі одержано наступні результати. Підтверджено динамічний характер концепції безпеки судової влади. Наголошено на доцільності уточнення теоретико-методологічних засад безпеки судової влади з метою утворення належного фундаменту для продовження судової реформи за цим напрямком. Відзначено, що на сучасному етапі концептуальні засади забезпечення безпеки судової влади є розрізненими, що пояснено міждисциплінарним характером проблематики та міжгалузевим характером відповідного інституту.

2. За підсумком виконання завдання щодо розробки алгоритму обґрунтування напрямків розвитку концептуальних засад формування організаційно-правового механізму забезпечення безпеки судової влади одержано такі результати. Розроблено алгоритм розвитку концептуальних засад формування організаційно-правового механізму забезпечення безпеки судової влади розвитку концептуальних засад формування організаційно-правового механізму забезпечення безпеки судової влади, що передбачає деталізацію якості імплементації концепції безпеки у рамках нормативно-правових засад та практики здійснення правосуддя, а також організації судового процесу і діяльності органів, що складають інфраструктуру судової влади; обґрунтування та законодавче закріплення поняття «безпека судової влади» з урахуванням концепту національної безпеки; структурувати методичні засади та обмеження, пов'язані з формуванням та функціонуванням механізмів забезпечення безпеки судової влади з огляду на вимоги міжнародних стандартів у сфері судоустрою у світлі євроінтеграційних прагнень України.

Одержані результати відповідають меті і завданням дослідження та утворюють передумови для подальшого розвитку концепції забезпечення безпеки судової влади і її реалізації у рамках правотворчої та правозастосовальної діяльності. Перспективні напрямки подальших досліджень впливають з запропонованого алгоритму і передбачають проведення аналізу міжгалузевого інституту забезпечення безпеки судової влади, уточнення змісту, структури та особливостей застосування поняття забезпечення безпеки судової влади у науці і праві, а також узагальнення вимог міжнародних стандартів до організаційно-правового механізму забезпечення безпеки судової влади.

Література

1. Про заходи забезпечення безпеки судів і суддів, охорони судів та осіб, котрі беруть участь у здійсненні судочинства (2018). Рішення РСУ № 65. 26.10.2018. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065414-18#Text> Last accessed: 17.02.2021
2. Cooper, C. S. (2007). The Evolving Concept of ‘Court Security’. *Justice System Journal*, 28 (1), 40–45.
3. Colin, C. F., Reinkensmeyer, M. W. (2007). The Court Security Challenge: A Judicial Leadership Perspective. *Justice System Journal*, 28 (1), 49–54.
4. Greacen, J. M., Klein, R. J. (2001). Statewide Planning for Court Security. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 576 (1), 109–117. doi: <http://doi.org/10.1177/000271620157600110>
5. Gould, J. B. (2007). Security at What Cost? A Comparative Evaluation of Increased Court Security. *Justice System Journal*, 28 (1), 62–78.
6. Sare, R., Vernon, A. (2013). Access to Safe Justice in Australian Courts: Some Reflections upon Intelligence, Design and Process. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 2 (2), 133–147. doi: <http://doi.org/10.5204/ijcsjd.v2i2.116>
7. Зуєва, І. І., Приступ, В. М. (2019). Організаційно-правові проблеми створення та діяльності служби судової охорони в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*, 3, 238–243. Available at: http://www.lsej.org.ua/3_2019/63.pdf Last accessed: 17.02.2020
8. Пчелін, В. Б. (2017). Проблеми правоохоронного забезпечення судочинства в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*, 1 (5), 224–229.
9. Ігонін, Р. В. (2010). Судова міліція України в контексті адміністративно-правової реформи. *Адвокат*, 9, 43–48.
10. Шпенова, П. Ю. (2019). Актуальні питання щодо структури та чисельності апарату суду. *Судова апеляція*, 2, 84–93.
11. Матохнюк, Д. Б. (2014). Роль органів внутрішніх справ у забезпеченні безпеки суддів. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*, 1, 161–164.
12. Чупрій, Л. (2013). Концептуальні засади політики національної безпеки Української держави в гуманітарній сфері. *Політичний менеджмент*, 1-2, 35–41.
13. Фурашев, В. М., Джердж, С. Ф. (2009). *Національна безпека України: шляхи забезпечення, роль і місце суспільства*. Євроатлантичний курс. Київ: Синопис, 176.
14. Качмар, Б. М. (2015). Питання щодо забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, у рішеннях Європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*, 6 (2), 180–184.

Received date 02.02.2021

Accepted date 25.02.2021

Published date 31.03.2021

Бордун Олесь Володимирівна, викладач, кафедра Судоустрою, прокуратури та адвокатури, Заклад вищої освіти «Львівський університет бізнесу та права», вул. Кульпарківська, 99, м. Львів, Україна, 79021 E-mail: bordunov@meta.ua